

עין יצחק

פינת ההלכה השבועית

מאת מרן הראשון לציון

הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א

בעל ה'ילקוט יוסף'

פר' בא תשפ"ג

הדברים נמסרו ביום ביום ו' עש"ק פר' וארא, כ"ז טבת תשפ"ג

עריכה: הרב יצחק קורלנסקי

מד-חום חד-פעמי בשבת

האם מותר להשתמש בשבת במד-חום חד-פעמי, שאם יש חום - מאירות בו שתי אותיות? | האם מותר לעשות פעולה לגילוי כתב סמוי שנכתב במי עפצים וכדו', ובכך ניכר הכתב ונראה לעין? | האיך היו שואלים באורים ותומים בשבת, שהאותיות היו בולטות ומאירות? | מהי הגדרת כתיבה שאינה מתקיימת? | האם מותר לפתוח בשבת ספר שבצידיו כתובים אותיות?

שאינו עושה שום מעשה של כתיבה, ורק ממילא נפלט הכתוב בו על ידי החום, אין בזה שום איסור כלל ואפילו מדרבנן. והביא ראייה לזה ממה שאמרו במדרש שמואל ובילקוט שמעוני (שמואל-א, רמז קל-קלא) שהמעשה של דוד שבא אל אחימלך ושאל לו באורים ותומים, בשבת היה. ובגמרא (יומא עג ע"א) אמרו שהאותיות של האורים ותומים היו בולטות ומאירות, או מצטרפות ומתקרבות זו לזו. ולכאורה הרי יש בזה משום איסור כתיבה בשבת, והאיך היו שואלים באורים ותומים בשבת? אלא ודאי שכל שנעשה הדבר ממילא, אין בזה משום כותב.

פעולה על ידי גרמא בשבת

אמנם יש לדחות, כי השואל באורים ותומים אינו עושה שום פעולה, רק שהוא שואל בלחש, ואם הכהן ראוי וכדאי, משיבים לו מן השמים על ידי אורים ותומים, וכבר אמרו בגמרא (יומא שם) כל כהן שאינו מדבר ברוח הקודש וששכינה שורה עליו, אין שואלים בו, שהרי שאל צדוק ועלתה לו, כלומר שהשיבו לו באורים ותומים, שאל אביתר ולא עלתה לו. ומכיון שאין כאן מעשה אלא גרמא בעלמא אין בזה איסור כלל, שכן אמרו בגמרא (שבת קכ ע"א) על הפסוק (שמות כ') 'לא תעשה כל מלאכה' - 'עשייה הוא דאסור, הא גרמא שרי', ונחלקו הראשונים אם על כל פנים אסור מדרבנן או לא, ולהלכה, לדין, אפילו איסור דרבנן אין בגרמא.

וכמו כן השואל באורים ותומים בלחש, ומן השמים מראים לו את האותיות, והוא גרמא בעלמא, ועל כן אין שום איסור. מה שאין כן במי בצלים או במי לימון, ומניח הנייר סמוך לתנור כדי שיראה הכתב, יתכן שיש בזה לכל הפחות איסור מדרבנן. ואכן כתב הפרי מגדים (סי' שמ משב"ז סק"ג) שיש בזה איסור מדרבנן, מפני שדומה לכותב. וכן העיר מזה בשו"ת היכל יצחק - להגאון רבי יצחק אייזיק הלוי הרצוג (או"ח סי' מג).

כתב שאינו מתקיים

ומכל מקום מה שאסרו בנייר שכתוב עליו במי בצלים וכדו' ומקרבו לתנור, דוקא בזה אסרו, אך בנידון שלנו, בהנחת הסרט על מצח

שאלה: מד-חום חד-פעמי המצוי בימינו, שמניחים אותו על המצח, אם יש לחולה חום - לאחר כמה שניות מאירות בו שתי אותיות לטיניות, ואם אין לו חום - מאירה אות אחת בלבד. האם מותר להשתמש במודד זה בשבת, או שיש לחוש משום איסור כותב ומוחק?

האם יש בכך איסור כותב?

תשובה: לכאורה יש לדון לאסור בזה משום מלאכת כותב בשבת, כי על ידי פעולתו הרי האותיות שבסרט ניכרות ומאירות, והרי זה דומה למה שאמרו בירושלמי (שבת פ"ב ה"ד): אמר רבי חייא בר אבא, בני המזרח הללו חכמים הם ביותר, כי כאשר אחד מהם רוצה לשלוח מכתב לחבירו להודיעו דבר סודי, הוא כותב לו במי עפצים על נייר חלק, ואין הכתיבה נראית כלל, וכשחבירו מקבל המכתב, הוא שופך עליו דיו שאין בו עפצים, ונקלט מקום הכתב, ועל ידי כך הכתב ניכר ונראה לעין. ושאלו בירושלמי: העושה כן בשבת מה דינו? והשיבו רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש, שחייב משום כותב, שנעשה ככותב בדיו על גבי סיקרא. ורבי יצחק מחייב שתיים, משום כותב ומשום מוחק. ואם כן לכאורה הוא הדין כאן שיש בזה משום מלאכת כותב.

אולם יש לחלק, שדוקא כאשר שופך דיו על המכתב כדי שיקלוט את האותיות שבו, בזה נחשב כותב, כי שפיכת הדיו היא חלק ממעשה הכתיבה, אבל בנידון שלנו שאינו עושה שום מעשה של כתיבה, ורק על ידי החום של החולה, בנתינתו על המצח, מאירות האותיות שבסרט וזורחות עד שניכרות לעין, ואין לדבר שום דמיון למעשה הכתיבה שהיה במשכן, לכן יש לומר שאף לכתחילה מותר לעשות כן בשבת.

האם מותר לשאול באורים ותומים בשבת?

וכיוצא בזה נשאל הגאון רבי דוד אופנהיים בשו"ת נשאל דוד (או"ח סי' ט) אודות נייר שכתוב בו דברים סודיים שנכתבו במי בצלים או במי לימון, באופן שאי אפשר כלל לקרוא מה שכתוב בו, ורק על ידי קירוב הנייר סמוך לתנור, על ידי החום חוזר ונפלט הכתב, ויהיה רישומו ניכר למען ירוץ הקורא בו, האם מותר בשבת או לא. וכתב שמותר לקרב הנייר בשבת לתנור, ולראות מה כתוב שם, שמכיון

גריעות מלאכת כתיבה במדידה

ואמנם בפתיחת הספר ובסגירתו אינו מתכוין לכתובה או למחיקה, וגם הוי פסיק רשיה דלא ניחא ליה, ואין כאן סרך איסור תורה. מה שאין כן בנתינת סרט המד-חום על מצח החולה היא לכוונה מכוונת שיראו האותיות כדי לדעת אם יש חום לחולה או לא. ועוד, שבפתיחת הספר וסגירתו אין אלא קירוב חלקי האותיות, ואינו חשוב ככותב ממש, וכמו שכתב הרמ"א שם, אבל במד-חום זה הרי האותיות שהיו נעלמות בסרט, מאירות ומזהירות על ידי נתינת הסרט על מצח החולה.

אלא שעל כל פנים נראה שמכיון שאין תכלית נתינת הסרט לשם הכתיבה, אלא לדעת אם יש חום לחולה, יש לומר דהוי כ"מלאכה שאינו צריכה לגופה", שאין בה איסור מן התורה לדעת רוב הפוסקים, והואיל ואינו עושה מעשה הכתיבה ממש ואין כאן יותר מאיסור דרבנן (לדעת הפרי מגדים הנ"ל), ובצירוף שהוא דבר שאינו מתקיים, וגם שאין כתיבה זו דומה למלאכת כתיבה שבמשכן.

לכן יש להתיר להשתמש בשבת במד-חום שעשוי כרצועת סרט שאם יש חום לחולה נראות אותיות, וכשמסירים אותו מעל החולה, נמחקים האותיות ונעלמות כלעומת שבאו, ואין בזה לא משום כותב ולא משום מוחק. והקב"ה ישלח רפואה שלימה לכל חולי עמו ישראל, בריאות איתנה ואריכות ימים ושנים, אמן ואמן.

החולה, ובכך נראים האותיות, נראה שיש להתיר, הואיל ואין האותיות נשארות קבועות שם, ואין כתיבה זו עשויה להתקיים, כי מיד עם הסרת הסרט מעל מצח החולה, כעבור כמה שניות נעלמות האותיות מהסרט וחזרו כמו שהיו מתחילה. והלכה רווחת שאין הכותב חייב אלא עד שיכתוב דבר המתקיים על גבי דבר המתקיים, כמבואר במשנה (שבת קד ע"א), וכן פסק הרמב"ם (פ"א מהל' שבת ה"ו). ואף על פי שבכל מקום שאמרו פטור, היינו פטור אבל אסור, עכ"פ מדרבנן, מכל מקום דוקא בדבר שהוא כותב, אסור אף שאינו מתקיים, אבל כאן שאינו כותב בידיים ממש, ואין כאן אלא איסור מדרבנן, להפרי מגדים, כשאינו מתקיים יש לומר שאין בזה אפילו איסור מדרבנן, ועל כל פנים לצורך חולה שאין בו סכנה יש להתיר.

ואמנם הגאון החזון איש (סי' סא סק"א) כתב שדוקא כשאין הכתב ראוי להתקיים מצד עצמו, נחשב כאינו מתקיים, אבל אם הכתב מתקיים אלא שאין בדעתו לקיימו, חייב. אולם בשו"ת אבני נזר (סי' רי אות ג') הוכיח שאם אין בדעתו לקיימו נחשב כאינו מתקיים, ושכן דעת הרב המגיד. ובנידון דידן אין הכתיבה מתקיימת כלל, שכן מיד עם הסרת הסרט נעלמות האותיות כלעומת שבאו.

פתיחת ספר שבצידי כתובים אותיות

הרמ"א בתשובה (סי' קיט) פסק שמותר לפתוח ולסגור בשבת ספרים שעל דפיהם כתובים אותיות או תיבות, ושאין בזה לא משום כותב ולא משום מוחק, שהואיל והספר עומד להפתח ולהסגר תמיד, אין דרך כתיבה ומחיקה בכך. ובשו"ת חוות יאיר (סי' טז) הסביר עוד טעם להתיר דבר זה, לפי שאין כתיבה זו דומה למלאכת הכתיבה והמחיקה שבמשכן. ולכן הדבר ברור שלא רק שאין בזה חיוב מן התורה, אלא גם איסור מדרבנן אין בזה, ותמה על מה שכתב הלבוש שהעושה כן קרוב הוא לחיוב חטאת. וכן כתב הגאון מהרש"ם בדעת תורה (סי' שמ ס"ג). וכיו"ב כתב באור שמח (פכ"ג מהל' שבת ה"ב) שהלוקח נייר שכתובים עליו אותיות, ומדליקו ביום-טוב מאש דלוקה, האותיות נשרפות, אותיות פורחות באויר, אין בזה איסור מוחק ביו"ט, כי אין דרך מחיקה במשכן כך.

ומרן החבי"ב [-רבי חיים בן רבי ישראל בְּנֵי־בְנֵי־שֵׁתַי] בספרו כנסת הגדולה (הגהות בית יוסף סי' שמ) כתב שאין ספק שאילו ראה בעל הלבוש את דברי רבו הרמ"א, היה חוזר מסברתו להחמיר, וכן המנהג פשוט בכל תפוצות ישראל לפתוח ולסגור ספרים כאלה, ואין פוצה פה ומצפצף, וכתב: וכן היינו נוהגים לעשות בפני גדולי הדור, ובפני מורינו הרב (המהרימ"ט) ולא מיחו בידינו כלל. ושכן פסק המהר"ש הלוי (או"ח סי' נו). וכן פסק הט"ז (סי' שמ סק"ב) ודחה דברי הלבוש. וכן כתב מהר"י מולכו בשו"ת אהל יוסף (או"ח סי' ז), ושכן המנהג, והמחמיר בזה אינו אלא מן המתמיהים, שנראה כחומרא יתירה. גם הגאון היעב"ץ בספרו מור וקציעה (סי' שמ) כתב שהדבר פשוט להתיר בזה, ופוק חזי מאי עמא דבר, ולית דחש להא. וכן כתב הגאון רבי חיים פלאגי' בשו"ת לב חיים (ח"ב סי' עג).

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

Yitzhak Yosef
The Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of The Great Rabbinical Court

בס"ד, י' אדר תשע"ז
ז"ז/715-4

דברי ברכה

הנני לברך בזה את המוציאים לאור עלון "עין יצחק" מידי שבת בשבתו, הכולל מאמרים ותשובות בהלכה, בענינים אקטואליים בחיי היום יום, ערוכים ומסודרים בטוב טעם ודעת, דבר דבור על אופניו, וראוי הוא להעלותו על שלחן השבת, ויהיה לעונג שבת רוחני.

אשריהם ואשרי חלקם שמזכים את הרבים בדברי תורה בשבת, כי לא ניתנו שבתות וימים טובים לעם ישראל אלא כדי שיעסקו בתורה הקדושה.

ויהי רצון שחפץ ה' בידם יצלח, להגדיל תורה ולהאדירה בכריאות גופא ונהורא מעליא, שובע שמחות וכל טוב.

בברכת התורה,

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

